

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

05-08-172М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт
з навчальної дисципліни

«Природні ресурси України»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Туризм і рекреація»
спеціальності ІЗ «Туризм та рекреація»
денної і заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІАЗ
Протокол № 01 від 16.09.2025 р.

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Природні ресурси України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Туризм і рекреація» спеціальності ІЗ «Туризм та рекреація» денної і заочної форм навчання [Електронне видання] / Коротун С. І., Яковишина М. С. Рівне : НУВГП, 2025. 37 с.

Укладачі: Коротун С. І. к.геогр.н., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи;
Яковишина М. С. старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи.

Відповідальний за випуск – Коротун С. І., канд. геогр. наук, доцент, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи.

Керівник групи забезпечення спеціальності
ІЗ «Туризм та рекреація» (бак.)

Коротун С. І.

Попередня версія методичних вказівок: 05-08-126М

© С.І. Коротун,
М. С. Яковишина, 2025
© НУВГП, 2025

Зміст

Вступ.....	4
Практична робота № 1. Географічне положення та адміністративний поділ України.....	5
Практичні роботи № 2-3. Тектонічна та геоморфологічна будова України. Корисні копалини	7
Практична роботи № 4-5. Гідрографія і водні ресурси України.....	11
Практична роботи № 6-7. Ґрунти України. Рослинний та тваринний світ України.....	14
Практична роботи № 8-10. Ландшафти і фізико-географічне районування України	14
Список використаних джерел.....	19
Додатки.....	22

Вступ

Метою дисципліни «Природні ресурси України» є розкриття основ організації складного навколишнього середовища, що базується на аналізі його природних, природно-антропогенних і антропогенних комплексів і компонентів, набуття загальної наукової етики й культури, що необхідно при підготовці фахівців з туризмознавства.

Практичні роботи спрямовані на інтеграцію знань, отриманих студентами під час вивчення дисципліни «Природні ресурси України».

В методичних вказівках наведено завдання для проведення практичних робіт. Для кожної роботи визначено тему та мету її проведення, подано теоретичний матеріал у якому міститься інформація необхідна для виконання завдань, що, безумовно, сприятиме розвитку самостійності в роботі студентів при вивченні курсу.

Навики, набуті на практичних заняттях, використовуються студентами при подальшому проходженні навчальних та виробничих практик, написанні курсових та дипломних робіт.

Методичні вказівки складені відповідно до програми курсу «Природні ресурси України», який передбачений навчальним планом для студентів спеціальності ІЗ «Туризм та рекреація».

Методичні вказівки можуть бути корисними і для студентів природничих напрямів підготовки.

Практична робота № 1.

Географічне положення та адміністративний поділ України

Мета: ознайомитися зі змістом курсу; назвати основні методи географічних досліджень та показати приклади їх використання; визначити етапи формування території України; формувати навички роботи з картою адміністративно-територіального устрою країни, географічне положення та розташування регіонів України. Визначити розміри території України, вказати крайні точки держави та визначити їх координати, охарактеризувати географічне положення України.

Навчальні завдання

1. Географічне положення України.
 2. Граф регіонів України.
 3. Площі регіонів України.
- Література: [5, 6, 7, 8, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 23]

1. Виписати та визначити координати крайніх точок України, центру України, площу України і протяжність кордонів із сусідніми державами.

2. Граф регіонів України студенти виконують на окремому листі. Назви регіонів позначають скорочено (рис.1).

Назви областей: АР Крим – АРК; Вінницька – Вн; Волинська – Вл; Дніпропетровська – Дн; Донецька – До; Житомирська – Жт; Закарпатська – Зк; Запорізька – Зп; Івано–Франківська – ІФ; Київська – Кв; Кіровоградська

– Кр; Луганська – Лг; Львівська – Лв; Миколаївська – Мк; Одеська – Од; Полтавська – Пл; Рівненська – Рв; Сумська – См; Тернопільська – Тр; Харківська – Ха; Херсонська – Хр; Хмельницька – Хм; Черкаська –

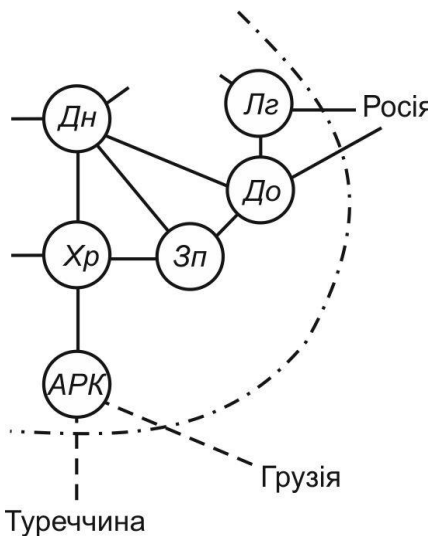

Рисунок 1 – Фрагмент графа України

Чк; Чернівецька – Чв; Чернігівська – Чг. Регіони і країни сусіди (першого порядку) з'єднуються між собою суцільними лініями, а країни, з якими існує морський кордон штриховою (рис.1).

3. Побудувати за масштабом стовпчасті діаграми площ регіонів України від найбільшої до найменшої використовуючи дані таблиці 1.

Таблиця 1 – Площі регіонів України

	Територія, тис.км ²
Україна	603,7
АР Крим	26,1
області	
Вінницька	26,5
Волинська	20,2
Дніпропетровська	31,9
Донецька	26,5
Житомирська	29,9
Закарпатська	12,8
Запорізька	27,2
Ів-Франківська	13,9
Київська	28,1
Кіровоградська	24,6
Луганська	26,7
Львівська	21,8
Миколаївська	24,6
Одеська	33,3
Полтавська	28,8
Рівненська	20,1
Сумська	23,8
Тернопільська	13,8
Харківська	31,4
Херсонська	28,5
Хмельницька	20,6
Черкаська	20,9
Чернівецька	8,1
Чернігівська	31,9

Задачі

Задача 1.1.

Визначте протяжність території України з Пн на Пд у градусах та кілометрах.

Розв'язання

$$52^{\circ}18' \text{ пн. ш.} - 44^{\circ}22' \text{ пн. ш.} = 8^{\circ};$$

$$8^{\circ} * 111,2 \text{ км} = 889,6 \text{ км.}$$

Протяжність території з півночі на південь в градусах – 8° , у кілометрах – 889,6 км.

Задача 1.2.

Визначте протяжність території України з Зх на Сх у градусах та кілометрах, якщо по 49 паралелі 1° дорівнює 73 км.

Розв'язання

$$40^{\circ}05' \text{ сх. д.} - 22^{\circ}08' \text{ сх. д.} = 18^{\circ};$$

$$18^{\circ} * 73 \text{ км} = 1\,316 \text{ км.}$$

Протяжність території України з заходу на схід у кілометрах – 1,316 км, а у градусах – 18° .

Практичні роботи № 2-3.

Тектонічна та геоморфологічна будова України. Корисні копалини

Мета: поглибити знання і розуміння поняття «природно-ресурсний потенціал», систематизувати знання про взаємозв'язок тектонічної будови, геологічної будови, форм рельєфу і корисних копалин; виявити закономірності в поширенні гірських порід і форм рельєфу територією України; удосконалити вміння й навички аналітичної роботи з тематичними картами.

Навчальні завдання

1. Розкрити зміст поняття «природно-ресурсний потенціал».
2. Картографічно зобразити характеристику природно-ресурсного потенціалу України.
3. Основні тектонічні структури України.
4. Основні родовища корисних копалин України.

5. Тектонічна структура, геоморфологічне районування та поширення корисних копалин.

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 11, 13, 16, 18, 20, 23]

 2. На контурній карті зобразити забезпеченість території регіонів України основними компонентами ресурсів навколишнього природного середовища за інтегральним індексом забезпеченості (додаток А).

3. Нанести на карту України основні тектонічні структури України (рис.2).

4. На контурну карту нанести основні родовища корисних копалин України (рис.3).

5. Заповнити таблицю 2.

Таблиця 2 – Тектонічна структура, геоморфологічне районування та поширення корисних копалин

Тектонічна структура	Форми рельєфу (назви)	Корисні копалини
Український щит		
Волино-Подільська плита		
Галицько-Волинська западина		
Донецька складчаста область		
Дніпровсько-Донецька западина		
Причорноморська западина		
Складчаста система Українських Карпат		
Складчаста система Гірського Криму		

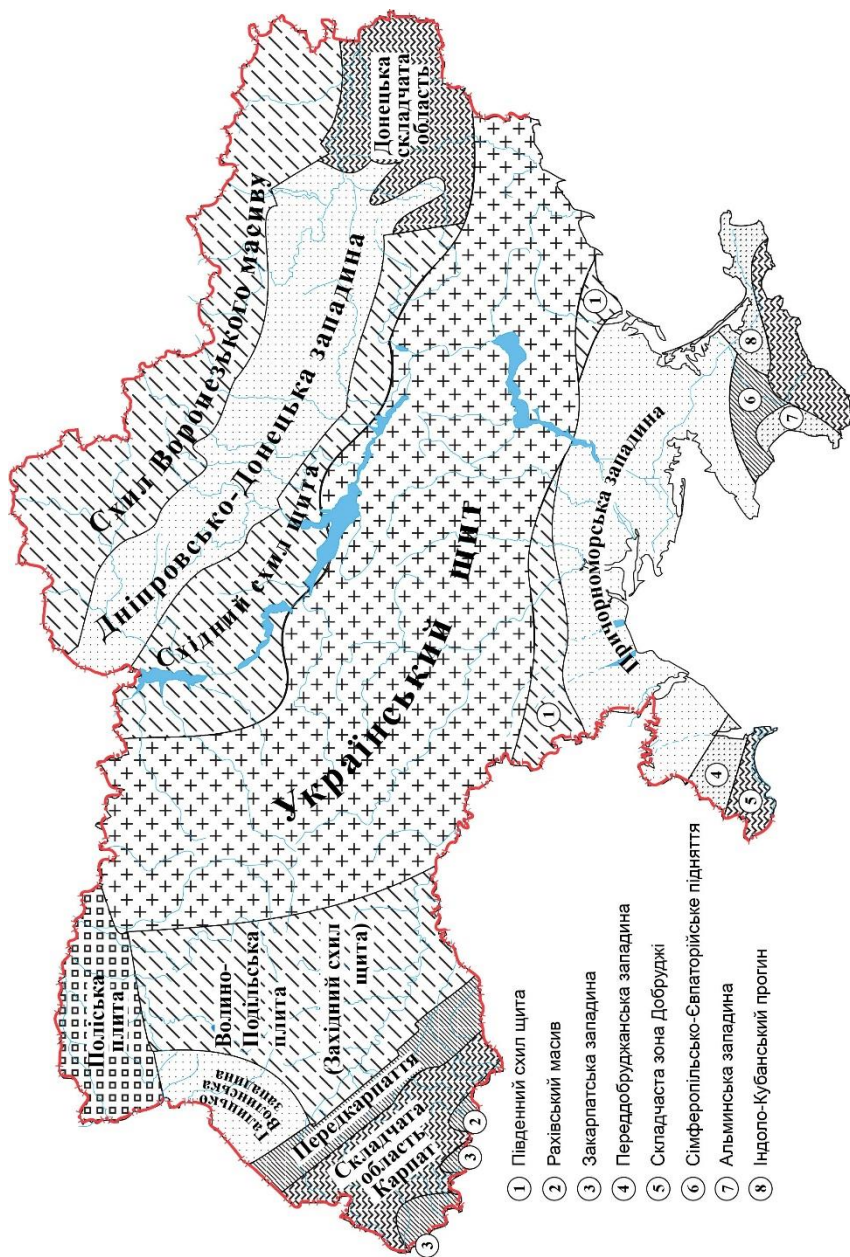
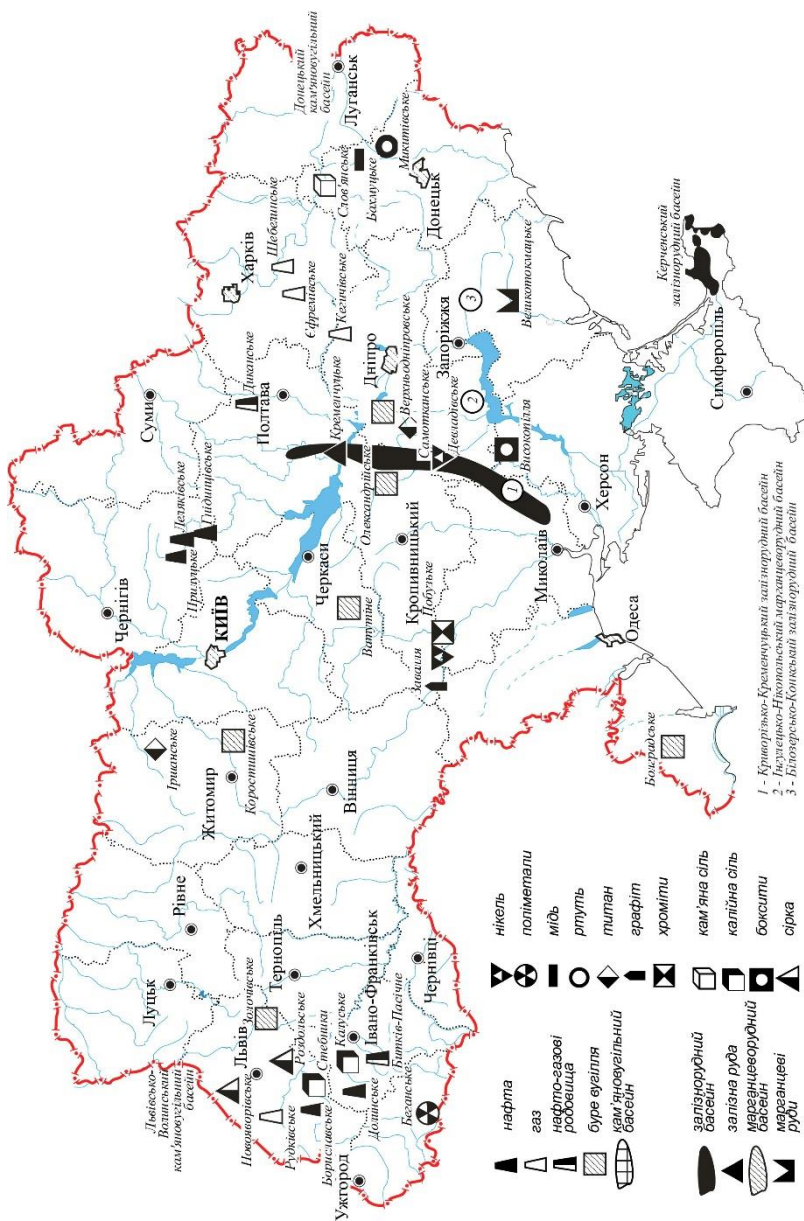

Рисунок 2 – Схема розміщення основних тектонічних структур

Задачі

Рисунок 3 – Корисні копалини України

Задача 3.1.

Є дані про розподіл забруднення на 50 територіях:

18,8	16,0	12,6	20,0	30,0	16,4	14,6	18,4	11,6	17,4
10,4	26,4	16,2	15,0	23,6	29,2	17,0	15,6	21,0	12,0
10,2	13,6	16,6	15,4	15,8	18,0	20,2	16,0	24,0	28,0
16,4	19,6	27,0	24,8	11,0	15,8	18,4	21,6	24,2	24,8
25,8	25,2	13,4	19,4	16,6	21,6	30,0	14,0	26,0	19,0

Побудувати ряд розподілу, виділивши 5 груп територій (із рівними інтервалами).

Розв'язання

Визначимо розмах вибірки:

$$R = x_{\max} - x_{\min} = 30 - 10,2 = 19,8 .$$

Звідси величина інтервалу групування дорівнює

$$h = \frac{R}{L} = \frac{19,8}{5} = 3,96$$

де $L = 5$ – кількість груп.

Ряд розподілу наведений в таблиці:

№	$x_i - x_{i+1}$	n_i	$w_i = n_i/n$
1	10,2 – 14,16	9	0,18
2	14,16 – 18,12	16	0,32
3	18,12 – 22,08	11	0,22
4	22,08 – 26,04	8	0,16
5	26,04 – 30	6	0,12
	Всього	50	1

Практична роботи № 4-5. Гідрографія і водні ресурси України

Мета: формування знань студентів про показники водних ресурсів і водного балансу України; дати оцінку водозабезпеченості території України та її окремих регіонів; зробити висновки про водозабезпеченість території України; сприяти розвитку навичок мислення високого рівня; сприяти формуванню екологічного мислення. Вивчити розміщення основних водойм, картографічно зобразити розміщення водних об'єктів України.

Навчальні завдання

1. Води постійних водотоків і водойм (позначити на контурній карті основні річки України, великі озера та озерні групи, лимани і канали).
 2. Підземні води, їх види, поширення по території України.
 3. Забезпеченість населення місцевими водними ресурсами
 4. Дати коротку характеристику морів України.
- Література: [5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 20, 23, 25]

1. Позначити на контурній карті основні річки України, озерні групи, великі озера, лимани, основні водойми та канали. Показати межі басейнів великих річок України. Підпис назв водних об'єктів наводиться за правилами картографії (див. Атлас України). У випадку відсутності можливості підписати певний водний об'єкт, його можна позначити арабською цифрою і винести в *Умовні знаки* (Додатки В, Г, Д), рис.4.

2. Описати види підземних вод та їх поширення по території України використовуючи лекційний курс, літературні джерела та картографічний матеріал.

3. Використовуючи дані додатку Б (індекс забезпеченості ресурсами місцевого річкового стоку) на контурній карті позначити кількісним фоном забезпеченість населення регіонів місцевими водними ресурсами в середній по водності рік. Зауважимо, що групи об'єктів, які позначаються кількісним фоном повинні мати або перехідні кольори від світлішого до темнішого (світло-жовтий, жовтий, оранжевий), або штрихуванням від менш щільного до більш щільного (рис. 4). Відповідно, фон групи з меншим показником повинний бути світлішим за фон групи з меншим показником (*згадайте фізико-географічну карту*).

Рис. 4. Приклади наведення штрихування (від меншого значення групи до більшого)

4. В табличній формі (довільної форми) надати стислу характеристику морів України.

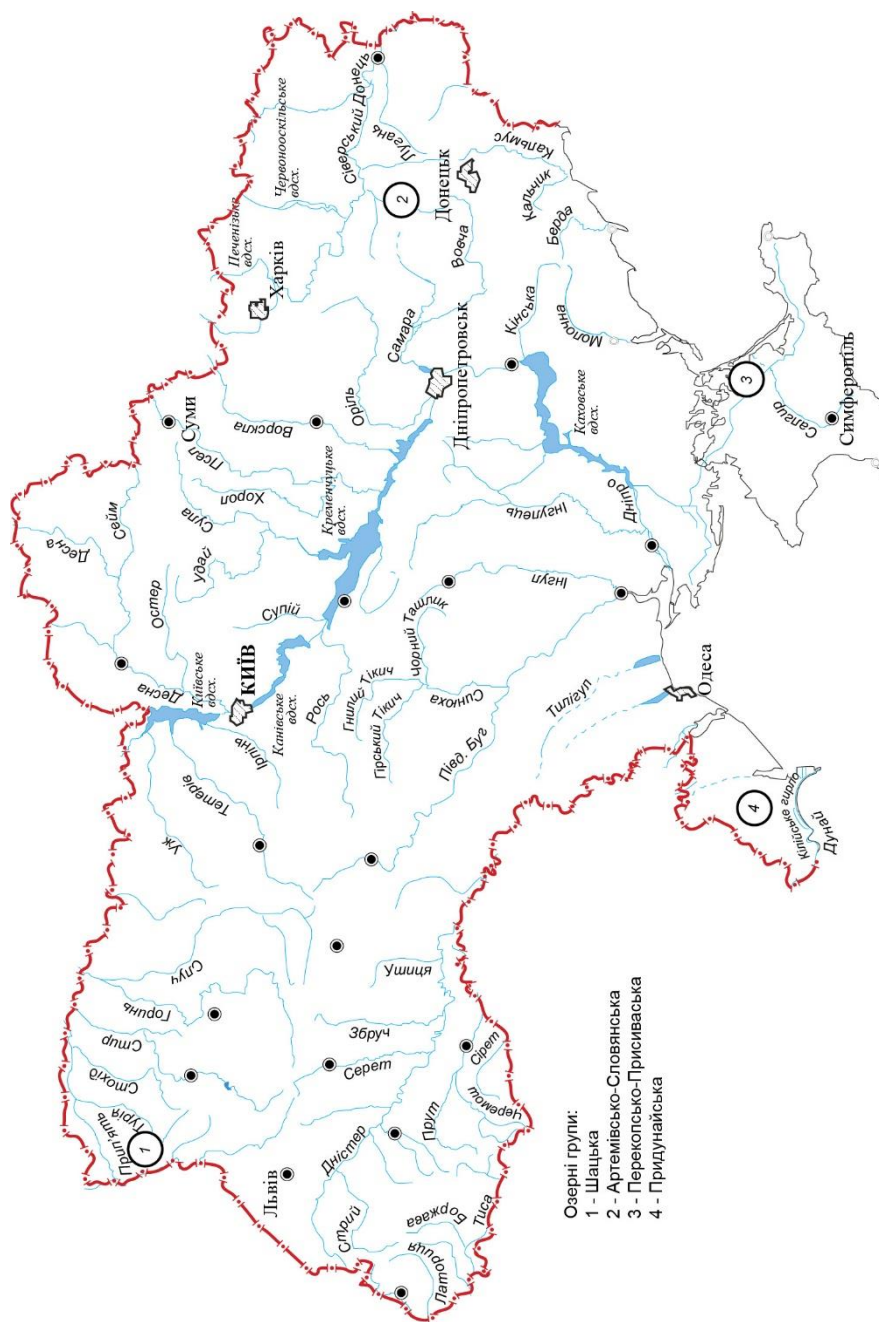

Рисунок 4 – Гідрографічна сітка України

Практична роботи № 6-7.

Ґрунти України. Рослинний та тваринний світ України

Мета: сформувати знання про земельні ресурси України; з'ясувати, які основні заходи раціонального використання і охорони земельних ресурсів проводяться в Україні; сприяти формуванню навичок мислення високого рівня – вміння аналізувати, синтезувати, оцінювати, робити висновки; сприяти формуванню практичних навичок роботи зі статистичними та картографічними матеріалами

Навчальні завдання

1. Агроґрунтове районування України.
2. Дати характеристику ґрунтів України та їх охорони.
3. Забезпеченість території регіонів України лісовими площами.
4. Описати зональну провінцію або зоогеографічний округ за зоогеографічним районуванням (І. Підоплічко, О. Кистяковський та ін.) по варіантам.

Література: [3, 4, 7, 12, 17, 18, 20, 23]

1. На контурній карті зобразити агроґрунтове районування України за ґрунтовою карто-схемою Г.А. Андрущенко, Н.Б. Вернандер та ін.

3. На контурній карті зобразити забезпеченість території регіонів України за індексом забезпеченості лісовими площами (додаток А).

Практична роботи № 8-10.

Ландшафти і фізико-географічне районування України

Мета: закріпити знання про класифікацію ландшафтів та фізико-географічне районування України; скласти порівняльну характеристику природних зон і країв, що сформувалися на території України.

Навчальні завдання

1. Класифікація ландшафтів України
2. Фізико-географічне районування України

3. Характеристика природних зон України
4. Порівняльна характеристика природних умов природних зон або країн.

Література: [5, 6, 7, 8, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 28, 29, 30, 31]

1. Природно-територіальні комплекси (ландшафти)

Природно-територіальний комплекс (ПТК), або ландшафт – цілісна природна система, що сформувалась у процесі тривалого взаємозв'язаного і взаємозумовленого розвитку природних компонентів.

Природні компоненти ландшафту:

- гірські породи та форми їх залягання (рельєф);
- води (поверхневі, ґрунтові, підземні);
- біота (рослинність, тваринний світ);
- приземний шар повітря (клімат);
- ґрунти.

Класифікація ландшафтів України наведена в додатку Е.

2. Фізико-географічне районування

Фізико-географічне районування – виділення і дослідження існуючих природних територій, яким притаманні водночас і внутрішня єдність, й індивідуальні природні риси (додаток К), рис.5.

Таким чином, зональними одиницями фізико-географічного районування (залежними від співвідношення тепла та вологи) є: фізико-географічна зона і підзона; секторними (залежними від континентальності клімату) – фізико-географічна провінція, а зональними (залежними від тектонічного чинника, геологічної будови і рельєфу) – фізико-географічна країна, область. Відносно однорідною територією в зональному, секторному і а зональному відношенні є фізико-географічний район (додаток Л), рис.6.

3. Характеристика природних зон України. Стисла характеристика природних зон та комплексів України наведена в додатках М, Н, П.

4. Користуючись тематичними картами (кліматичними, ґрунтів, рослинності і тваринного світу) та картою фізико-географічного районування України (див. атлас), складіть порівняльну

характеристику природних умов природних зон або країв (за вибором) за типовим планом. Результати порівняння запишіть у таблицю 3.

Таблиця 3 – Порівняльна характеристика природних зон (країв) України

№ з/п	План	Послідовність роботи	Природні зони (краї)	
			№ 1	№ 2
1	2	3	4	5
1.	Географічне положення, розміри території	а) визначити, в якій частині країни розташовані		
		б) з'ясувати, яку площу займають		
2.	Тектонічні структури, рельєф, корисні копалини	а) встановити, які тектонічні структури лежать в основі території		
		б) назвати форми рельєфу		
		в) перелічити корисні копалини, які є в надрах		
3.	Клімат	а) встановити, який сформувався тип клімату		
		б) визначити пануючі вітри		
		в) з'ясувати середні температури найтеплішого і найхолоднішого місяців		
		г) зазначити середньорічну кількість опадів		
4.	Внутрішні води та водні ресурси	а) перелічити великі річки		
		б) назвати великі озера, водосховища, канали		
		в) установити забезпеченість водними ресурсами		
5.	Ґрунти	Назвати поширені типи ґрунтів		
6.	Рослинність	Назвати типові рослини		
7.	Тваринний світ	Назвати, які тварини найбільш поширені		
8.	Природо-охоронні території	а) назвати природні заповідники		
		б) зазначити заказники та інші природо-охоронні території		

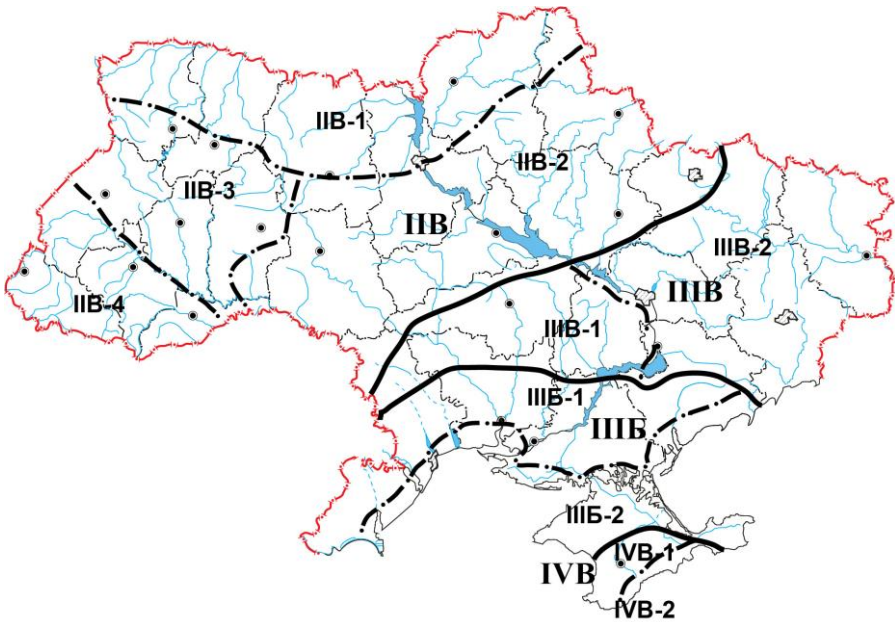

Рисунок 5 – Фізико-географічне районування:

Зона ІІВ, Підзони: ІІВ-1 Полісся ІІВ-2 Центральний і Східний лісостеп
ІІВ-3 Північно-Західний лісостеп Чорного та Азовського морів ІІВ-4
Українські Карпати, Закарпаття

Зона ІІІВ, Підзони: ІІІВ-1 Південний степ ІІІВ-2 Степовий Крим,
узбережжя

Зона ІІІВ, Підзони: ІІІВ-1 Західний степ ІІІВ-2 Східний степ

Зона ІVВ, Підзони: ІVВ-1 Гірський Крим ІVВ-2 Південний берег Криму

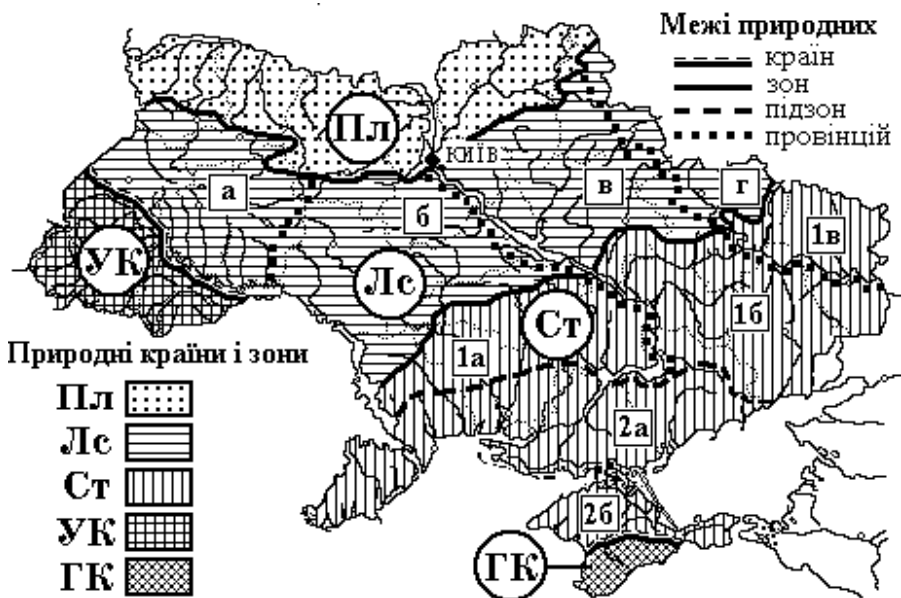

Рисунок 6 – Схема природної (фізико-географічної) зональності України (країни, зони, провінції)

Природна країна Східно-Європейської рівнини:

Пл - Зона мішаних лісів. Поліська провінція. Лс - Лісостепова зона. Провінції: а - Західно-Українська, б - Дністровсько-Дніпровська, в - Лівобережно-Дніпровська, г - Середньоруська.

Ст - Степова зона. Підзони: 1 - Північний степ (1а - Правобережно-Дніпровська північностепова провінція, 1б - Лівобережно-Дніпровська північностепова провінція, 1в - Донська північностепова провінція); 2 - Південний степ (2а - Причорноморсько-Азовська південностепова провінція; 2б - Північнокримська південностепова провінція).

УК - Природна країна Українських Карпат. ГК - Природна країна Гірського Криму.

Список використаних джерел

Базова література

1. Бондарчук В.Г. Геологічна будова Української РСР. Київ : Наук. Думка, 1973. 108 с.
2. Бондарчук В.Г. Геологія родовищ корисних копалин України. Київ : Наукова думка, 1966. 302 с.
3. Генсірук С.А., Бондар В.С. Лісові ресурси України, їх охорона і використання. Київ : Наукова думка, 1973. 510 с.
4. Геоботанічне районування Української РСР. / за ред. А.І. Барбарич; Авт.: Т.Л. Андрієнко, Г.І. Білик, Є.М. Брадїс та ін. Київ : Наук. думка, 1977. 304 с.
5. Заставний Ф.Д. Географія України. Львів : Світ, 1994. 472 с.
6. Заставний Ф.Д. Фізична географія. Львів : Обласний інститут освіти, 1996. 231 с.
7. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні ресурси України : навч. посібник. Вид. 2-ге Рівне: ПРИНТ ХАУЗ, 2004. 192 с.
8. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови і ресурси України. Рівне. Вид-во УДАВГ, 1997 175 с.
9. Левковский С.С. Водные ресурсы Украины. Київ : Вища школа, 1979. 100 с.
10. Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. Київ : Наукова думка, 1985. 224 с.
11. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України : підручник Київ : Знання, 2005. 511 с.
12. Новаковський Л.Я., Пилипенко М.А. Земельні ресурси Української РСР. Київ : Урожай, 1973.
13. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568 с.
14. Фізико-географічне районування Української РСР. / Під ред. В.П.Попова, О.М. Маринича, А.М. Ланько. Київ : Вид-во Київського університету, 1968. 683 с.
15. Фізична географія Української РСР. / За ред. О.М. Маринича; Авт.: О.М. Маринич, А.І. Ланько, М.І. Щербань, П.Г. Шищенко. Київ :Вища школа, 1984. 208 с.
16. Цись П.М. Геоморфологія УРСР. Львів : Вид. Львівського університету, 1962. 224 с.

Допоміжна література

17. Карта. Україна. Ландшафти : Масштаб 1:1 000 000. 1997.
18. Навчальний атлас України. Київ : НВП «Картографія», 2007. 40 с.
19. Національний атлас України [Електронний ресурс]: CD-диск. Київ : ООО «Интеллектуальные системы ГЕО», 2007.
20. Національний атлас України. Київ : ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.
21. Ващенко П.Т. Природні ресурси Західних районів УРСР. Львів, 1959. 131 с.
22. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати: Фізико-географічний нарис. Київ : Радянська школа, 1968. 168 с.
23. Географічна енциклопедія України в 3-х томах / Редкол.: О.М. Маринич (відп. ред.) та ін. Київ : Українська Радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана. Томи 1, 2, 3. 1989,1990,1994.
24. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екологія. Рівне : 1996. 274 с.
25. Логвинов К.Т., Бабиченко Н.В., Кулаковская М.Н. Опасные явления погоды на Украине. Ленинград : Гидрометеиздат, 1972. 236 с.
26. Маринич О. М. Українське Полісся. Київ : Рад.школа, 1962. 163 с.
27. Паламарчук М.М., Горленко І.О., Яснюк Т.Є. Географія мінеральних ресурсів Української РСР. Київ : Радянська школа, 1985. 136 с.
28. Природа [Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Ровенської Тернопільської, Чернівецької] областей / Під ред. К.І.Геренчука. Львів: Вища школа, 1972-81.
29. Природа Українських Карпат / Під ред. К.І. Геренчука. Львів : Видавництво Львівського університету, 1963. 265 с.
30. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Під ред. Б.М. Данилишина. Київ : Вид-во РВПС НАНУ, 1999. 716 с.
31. Чижев М.П. Український лісостеп. Київ : Радянська школа, 1961. 204 с.

Інформаційні ресурси

32. Кабінет Міністрів України. URL : <http://www.kmu.gov.ua/>
33. Законодавство України. URL : <http://www.rada.kiev.ua/>
34. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

35. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
36. Обласна наукова бібліотека (м. Рівне, вул. О. Борисенка, 6). URL : <http://www.libr.rv.ua/>
37. Рівненська централізована бібліотечна система (м. Рівне, вул. Київська, 44). URL : <http://cbs.rv.ua/>
38. Наукова бібліотека НУВГП (м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75). URL : <http://nuwm.edu.ua/> naukova-biblioteka (інформаційні ресурси у цифровому репозиторії).

Додатки

Додаток А

Забезпеченість території регіонів України основними компонентами ресурсів навколишнього природного середовища

Регіон (АР Крим та області)	Ранг	Індекси забезпеченості			Інтегральний індекс забезпеченості	Рівень забезпеченості
		лісовими площами	ресурсами місцевого річкового	площами захищених територій		
Україна		1	1	1	1	
Закарпатська	1	3,4	7,13	2,62	4,38	Високий
Івано-Франківська	2	2,79	3,8	3,4	3,33	
Львівська	3	1,9	2,6	1,11	1,87	
Рівненська	4	2,47	1,34	1,8	1,87	
Хмельницька	5	0,82	1,2	3,56	1,86	
Чернівецька	6	1,27	1,75	1,77	1,83	Помірно високий
Волинська	7	2,08	1,24	1,76	1,69	
Тернопільська	8	0,87	1,51	2,18	1,52	
Житомирська	9	2,2	1,21	0,52	1,31	
Сумська	10	1,12	1,19	1,53	1,28	
Чернігівська	11	1,33	1,25	0,83	1,14	Середній
Київська	12	1,4	0,82	0,29	0,84	
АР Крим	13	0,66	0,39	1,35	0,8	
Полтавська	14	0,51	0,78	0,83	0,71	
Херсонська	15	0,25	0,06	1,8	0,7	
Вінницька	16	0,79	1,07	0,19	0,68	Помірно низький
Черкаська	17	0,93	0,56	0,41	0,63	
Луганська	18	0,69	0,63	0,49	0,6	
Харківська	19	0,74	0,61	0,26	0,54	
Донецька	20	0,36	0,44	0,54	0,45	
Одеська	21	0,32	0,12	0,76	0,4	Низький
Миколаївська	22	0,21	0,27	0,55	0,34	
Запорізька	23	0,12	0,26	0,5	0,29	
Кіровоградська	24	0,33	0,44	0,09	0,29	
Дніпропетровська	25	0,25	0,32	0,21	0,26	

**Забезпеченість населення регіонів України основними
компонентами ресурсів навколишнього природного середовища**

Регіон (АР Крим та області)	Ранг	Індекси забезпеченості				Інтегральний індекс забезпеченості	Рівень забезпеченості
		територією	ресурсами місцевого річкового	лісовими площами	площами захисних теплиць		
Україна		1	1	1	1	1	
Закарпатська	1	0,83	5,97	2,74	2,2	2,94	Високий
Волинська	2	1,59	1,98	3,21	2,83	2,4	
Рівненська	3	1,42	1,89	3,42	2,57	2,33	
Чернігівська	4	2,03	2,52	2,63	1,7	2,22	
Івано-Франківська	5	0,8	3,04	2,21	2,74	2,2	
Житомирська	6	1,71	2,08	3,68	0,89	2,09	Помірно високий
Хмельницька	7	1,16	1,39	0,96	4,15	1,92	
Сумська	8	1,45	1,73	1,63	2,24	1,76	
Херсонська	9	1,92	0,11	0,47	3,48	1,5	
Тернопільська	10	0,99	1,5	0,84	2,17	1,38	
Чернівецька	11	0,72	1,27	1,42	1,28	1,17	Середній
Львівська	12	0,66	1,73	1,26	0,74	1,1	
Полтавська	13	1,41	1,1	0,68	1,18	1,09	
Вінницька	14	1,2	1,29	0,89	0,24	0,91	
Черкаська	15	1,18	0,66	1,05	0,5	0,85	
Кіровоградська	16	1,71	0,76	0,58	0,15	0,8	Помірно низький
Миколаївська	17	1,55	0,42	0,32	0,87	0,79	
АР Крим	18	0,86	0,34	0,58	1,2	0,75	
Одеська	19	1,09	0,14	0,32	0,83	0,6	
Луганська	20	0,82	0,52	0,58	0,41	0,58	
Харківська	21	0,87	0,53	0,64	0,22	0,57	Низький
Запорізька	22	1,11	0,29	0,11	0,57	0,52	
Київська	23	0,52	0,44	0,74	0,15	0,46	
Дніпропетровська	24	0,71	0,22	0,16	0,15	0,31	
Донецька	25	0,44	0,19	0,16	0,24	0,26	

Додаток В

Найбільші річки України

№№ пп	Назва річки	Куди впадає	Довжина, км		Площа басейну, тис.км ²	Середній річний стік	
			в Україні	загальна		Об'єм, км ³	Пункт спостереження
1	Дніпро	Чорне море	981	2201	504,0	53,9	г и р л о
2	Південний Буг	Чорне море	806	806	63,70	2,7	Олександрівка
3	Псел	Дніпро	717	717	22,80	1,60	Запселля
4	Дністер	Чорне море	705	1362	72,10	8,4	ДКГВ
5	Сіверський Донець	Дон	672	1053	98,90	5,08	Кружилівка
6	Горинь	Прип'ять		659	27,65	3,05	Річиця
7	Десна	Дніпро	591	1130	88,90	10,09	Чернігів
8	Інгулець	Дніпро	549	549	14,87	0,30	Млгилівка
9	Ворскла	Дніпро	464	464	14,70	0,97	Кобеляки
10	Случ	Горинь	451	451	13,80	1,53	Сарни
11	Стир	Прип'ять	445	494	12,90	1,37	Млинок
12	Західний Буг	Вісла	392	772	73,47	0,90	Сокаль
13	Тетерів	Прип'ять	385	385	15,30	0,80	Макалевичі
14	Сула	Дніпро	363	363	19,60	1,29	Галицьке
15	Інгул	Півден. Буг	354	354	9,89	0,29	Новогорожене
16	Рось	Дніпро	346	346	12,60	0,71	Корсунь-Шевченк.
17	Самара	Дніпро	320	320	22,60	0,51	Кочережки
18	Прут	Дунай	272	967	27,5	2,68	Леово
19	Тиса	Дунай	201	966	153,0	6,72	Вилок
20	Прип'ять	Дніпро	261	761	121,1	12,08	Мозир
21	Айдар	Сів.Донець	256	264	7,42	0,45	Бахмутівка

№№ пп	Назва річки	Куди впадає	Довжина, км		Площа басейну, тис.км ²	Середній річний стік	
			в Україні	загальна		Об'єм, км ³	Пункт спостереження
22	Сейм	Десна	250	748	27,50	3,15	Мутине
23	Збруч	Дністер	244	244	3,40	0,30	Завалля, ГЕС
24	Серет	Дністер	13		3,90	0,20	Чортків
25	Стрий	Дністер	232	232	3,06	1,31	В.Синьвидне
26	Оскіл	Сів.Донець	177	472	14,80	1,23	Куп'янськ
27	Дунай	Чорне море	174	2690	817,0		

Річкова мережа України

Басейни основних річок	Кількість річок та їх сумарна довжина, км	Довжина річки, км									
		До 10	10-25	26-50	51- 100	101- 200	201- 300	301- 500	501- 1000	1001- 2000	Понад 2000
Вісла	Кільк. річок	299	78	25	8			1	1		
	Довжмна	4584	1130	769	423			56	401		
Дунай	Кільк. річок	18366	321	74	26	5			3		1
	Довжина	31768	4638	2518	1753	527			1290		174
Ріки між Дунаєм і Дністром	Кільк. річок	598	43	7	5	2	1				
	Довжина	330	654	231	326	236	243				
Дністер	Кільк. річок	16294	449	86	45	11	4			1	
	Довжина	16164	6644	2959	3154	1475	1013			1352	
Ріки між Дністром і Пд.Бугом	Кільк. річок	150	17	5	6	2					
	Довжина	267	279	217	385	323					
Південний Буг	Кільк. річок	6273	287	52	23	13		1	1		
	Довжина	12076	4382	1745	1487	1683		354	806		
Дніпро	Кільк. річок	13197	996	254	93	31	4	9	3	1	1
	Довжна	32146	15509	8753	6432	4085	875	3162	2014	1130	981
Прип'ять	Кільк.річок	4663	383	70	24	8	2	2	2		
	Довжина	13223	5979	2410	1600	1202	518	888	1407		
Сіверський Донець	Кільк. річок	1296	100	38	20	9	1	1		1	
	Довжина	3528	2457	1257	1594	251	264	472		1053	
Річки Приазов'я	Кільк. річок	1809	109	31	18	4	2				
	Довжина	3222	1815	1038	1303	617	467				
Річки Криму	Кільк. річок	1527	98	23	7	1	1				
	Довжина	2945	1389	876	476	106	204				
Разом по Україні	Кільк. річок	67172	2941	655	275	86	15	14	10	3	2
	Довжина	131253	44676	22773	18933	11505	3584	4932	5918	3535	1155

Основні канали України

Назва каналу	Рік пуску в експлуатацію	Джерело водозабору	Довжина каналу, км	Витрата води, м ³ /с	Основне призначення
Північно-Кримський	I черга - 1975 р. II черга - 1990 р. III черга - будівництво триває	Каховське водосховище	402,6	300,0	Водопостачання Керчі, Феодосії, Сімферополя, зрошення (396 тис.га) і обводнення (660 тис.га)
Головний Каховський	1973-1979 рр.	Каховське водосховище	129,7	520,0	Водопостачання населених пунктів та зрошення (Херсон. обл.)
Дніпро - Донбас	I черга - 1982 р. II черга – будівництво триває	Дніпро-дзержинське водосховище	263,0 171,0	120,0 16,0	Водопостачання Донбасу і Харківського промислового вузла
Дніпро - Кривий Ріг	1961 р.	Каховське водосховище	43,0	41,0	Водопостачання Кривбасу, зрошення
Дніпро - Інгулець	1939 р.	Кременчуцьке водосховище	40,0	37,0	Водопостачання пром-підприємств Кривбасу
Сіверський Донець - Донбас	1958-1959 рр.	р. Сіверський Донець	131,6	43,0	Водопостачання Донецької області
Дунай - Сасик	1980 р.	Соломонове гирло Дунаю	13,3	130,0	Обводнення оз.Сасик, зрошення

Класифікація ландшафтів України

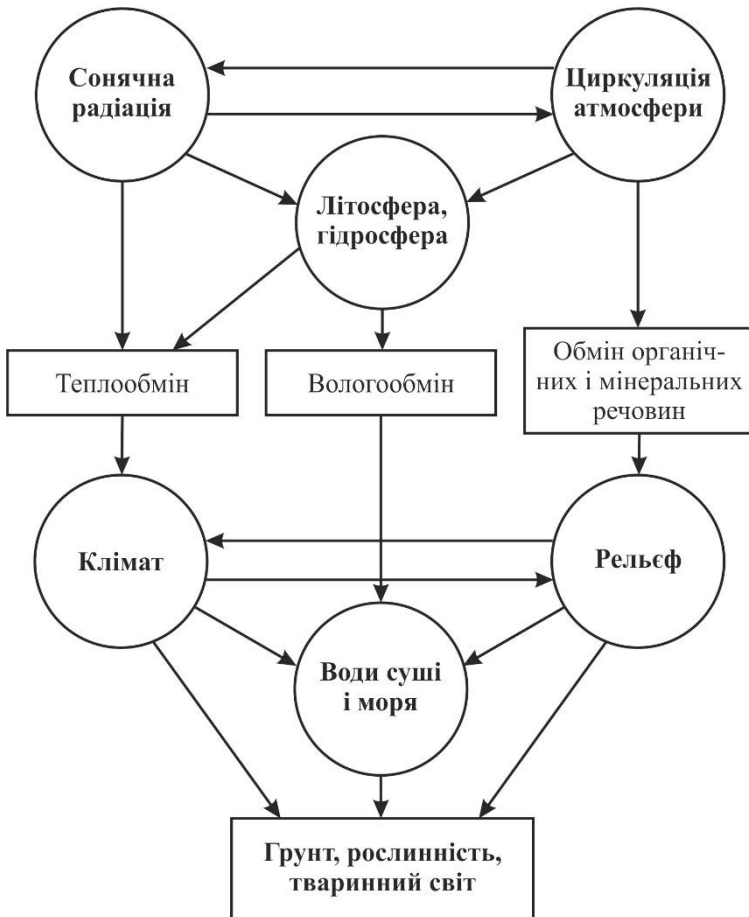
Типологічна одиниця	Критерії виділення	Приклади	
Клас ландшафтів	Приналежність до геоструктур рівнинних чи гірських країн; особливості макроциркуляції процесів, якими визначається характер взаємодії чинників ландшафтотворення	Рівнинні східноєвропейські (94,3% площі України)	Гірські карпатські (4,7% площі) кримські (1% площі)
Підклас ландшафтів	Приналежність до висотних ярусів рельєфу, сформованих за неотектонічний етап розвитку земної кори, що зумовлюють висотну поясність ґрунтово-рослинного покриву	низовинні; височинні	передгірні, низькогірні, середньогірні, міжгірно-улоговинні, прибережно-схиліві
Тип ландшафтів	За біокліматичною спільністю, зумовленою співвідношенням тепла та вологи, яким визначається розподіл ґрунтово-рослинного покриву, хід екзогенних рельєфотвірних процесів, особливості гідрологічного режиму та ін.	мішанолісові (17,2% площі України); широколистянілісові (6,9%); лісостепові (31,3%); степові (31,7%): підтипи: північностепові (25,9%); південностепові (5,8); сухостепові (7,3%)	типи: лісостепові; широколистянілісові (у Криму – східноєвропейські, в Карпатах – центральноевропейські), мішанолісові, гірськотайгові, гірськолучні, середземноморські
Підтип ландшафтів	У межах типу ландшафтів, за відмінностями у співвідношенні тепла і вологи (для степових ландшафтів)		

Типологічна одиниця	Критерії виділення	Приклади	
Вид ландшафтів	Інтразональні підтипи виділяються при постійному впливі ґрунтових вод, що залягають близько до поверхні; при поширенні гірських порід, відмінних від характерних зональних (пісків, елювіальноделювіаль них відкладень)		
Ландшафтні одиниці локального рангу: місцевості, урочища, фації	За відмінностями у прояві місцевих ландшафтовірних процесів (пов'язаних із характером корінних порід і антропогенних відкладів, глибиною залягання ґрунтових вод, рельєфом), що зумовлюють зміни рослинно-ґрунтового покриву		

Фізико-географічне районування території України

Таксономічна одиниця	Критерії виділення	Приклади
Фізико-географічна країна	1. Положення у межах великих геоструктур, які мають спільну історію розвитку за неотектонічний етап; 2. Орографічна єдність (гори, рівнини); 3. Спільність процесів, тепло- і вологообміну; 4. Своєрідність набору природних зон або висотних поясів	Східно-Європейська рівнина (південний захід) – 93,4% площі України; Українські Карпати (схід Альпійсько-Карпатської гірської країни) – 5,6%; Гірський Крим (захід Кримсько-Кавказської гірської країни) – 1%. Відповідає класу ландшафтів.
Фізико-географічна зона	У межах фізико-географічного поясу, за переважанням одного типу ландшафтів	Мішаних лісів (15% площі України); широколистяних лісів (7,3%); степу (32,1%); сухого степу (7,40%). У межах степової зони підзона північного степу; підзона південного степу
Фізико-географічна підзона	У межах зони, за переважанням одного підтипу ландшафтів	
Фізико-географічна провінція	Частина зони (чи підзони) з різним ступенем континентальності клімату та трансформації повітряних мас, а також з різною історією розвитку природи в антропогеновому періоді	
Фізико-географічна область	Частина провінції, яка вирізняється геолого-геоморфологічною будовою (частково відповідає підкласу і роду ландшафтів)	
Фізико-географічний район	Частина області (підобласті), однорідна в зональному і азональному відношенні, у межах якої переважає один вид ландшафтів	

**Схема взаємодії природних
ландшафтоутворюючих факторів і
компонентів
(за О.Мариничем та П.Шищенком)**

Складові географічної оболонки (Україна)

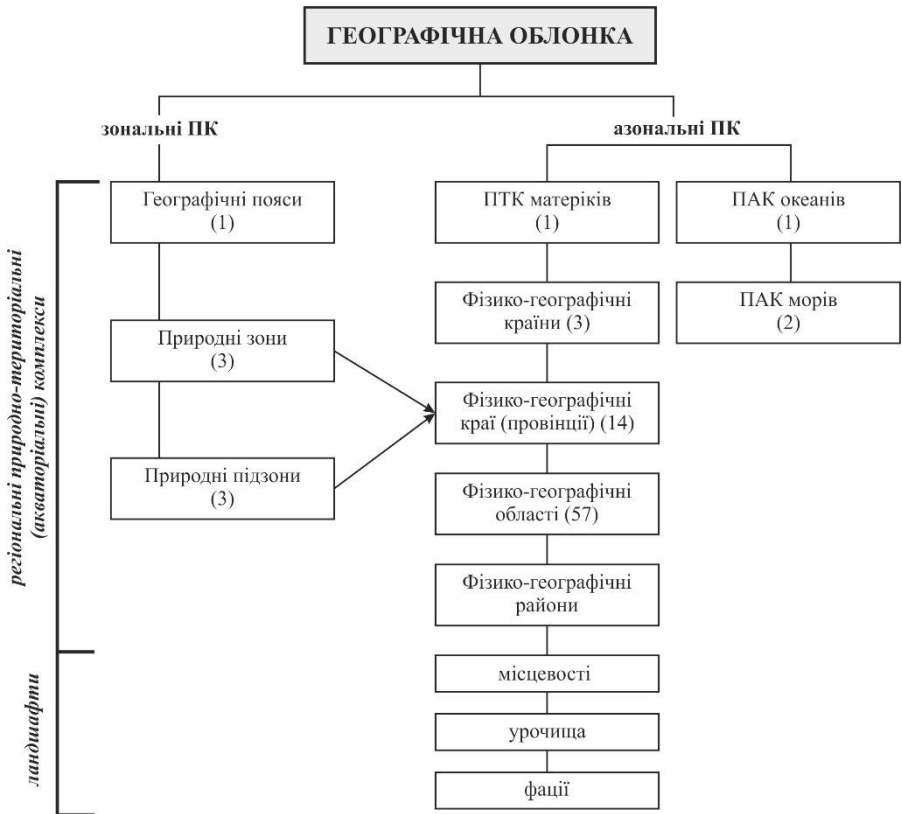
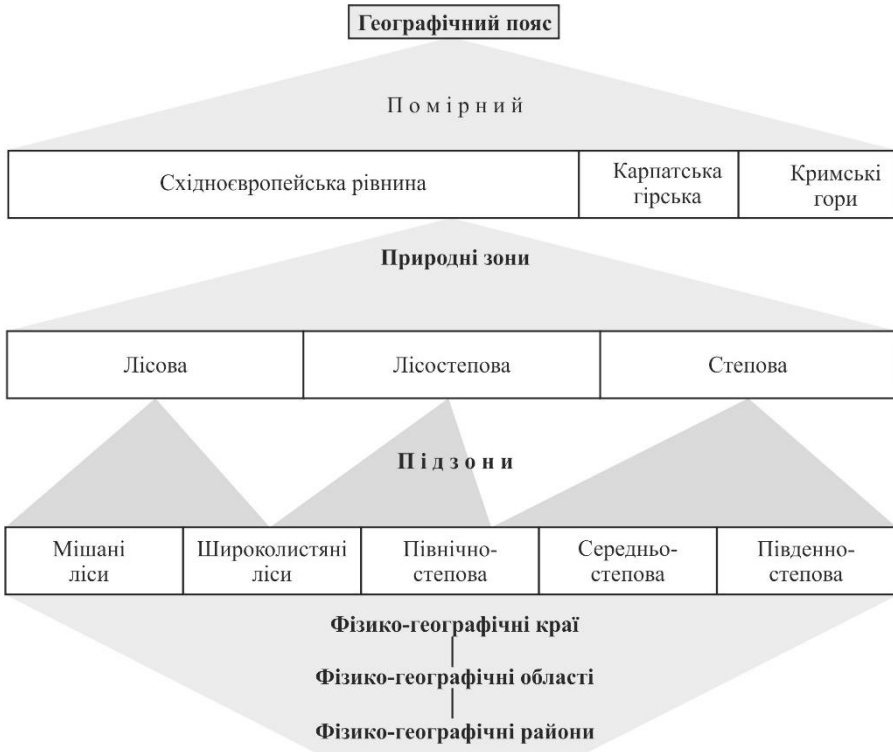

Схема фізико-географічного районування території України

Стисла характеристика природних зон України

Зона мішаних лісів (Полісся)	Зона лісостепу	Зона степу
Знаходиться на півночі України, займає південну частину Поліської низовини, на зону припадає майже 20% площі країни; видовженість: із заходу на схід – 750 км, з півночі на південь – 150-200 км; рельєф низовинний, клімат надмірно зволожений, густа гідрографічна мережа (Полісся – найбільший накопичувач прісної води), рослинність представлена сосновими та сосново-широколистими лісами (лісистість – 30%), рекреаційне значення мають водні та лісові ресурси, аварія на ЧАЕС обмежує використання рекреаційних ресурсів на території, природоохоронні заходи: гідролісомеліоративні роботи на заболочених територіях, закріплення та заліснення пісків.	Простягається від Прикарпаття до російських кордонів на 1100 км, з півночі на південь – від 300 км (на сході) до 500 км – на заході, рельєф горбистий, розчленований балками та ярами, клімат помірно континентальний, у межах зони виділяють північно- та південно-степові ландшафти, має високий рівень господарського використання, розораність земель 75–80%, природна рослинність майже не збереглася, представлена залишками дубово-грабових, буково-кленово-липових лісів, луками й степами, лісистість понад 12%, природоохоронні заходи: догляд за лісами, їх захист від шкідників, заліснення схилів тощо, протиерозійні заходи.	Знаходиться у південній та південно-східній частині України, займає майже 49% території, рельєф рівнинний з незначними височинами, бідна річкова мережа, річки маловодні, що спричиняє дефіцит водних ресурсів, клімат помірно континентальний з достатньою кількістю тепла та недостатнім зволоженням, представлені степові ландшафти з переваженням трав'янистої рослинності, лише на півночі – байрачні ліси, розораність – 80% (найбільша в Україні), природна рослинність збереглася в заповідниках і на схилах ярів і балок, лісистість – 3%, рекреаційне значення мають прибережні смуги Чорного й Азовського морів, природоохоронні заходи: збереження байрачних лісів, протиерозійні заходи, розширення “зелених” зон біля міст, заліснення яружно-білкових територій

Стисла характеристика природних комплексів Українських Карпат і Кримських гір

Українські Карпати	Кримські гори
Східна частина гірської системи Карпат, довжина – 280 км, ширина – понад 100 км, знаходиться на заході України, площа понад 24 тис км², напрям гірських хребтів, розділених поздовжніми улоговинами та поперечними долинами – з північного заходу на південний схід, абсолютні висоти коливаються від 120–400 м біля підніжжя до 1500–2000 м на гірських хребтах, поділяються на частини (із заходу на схід) – Закарпаття, Вулканічний хребет, Полонинсько-Чорногорські Карпати (найвища частина гір), Вододільно-Верховинські Карпати, Зовнішні Карпати, Передкарпаття; клімат помірно континентальний, теплий, з циклонічними а антициклонічними вторгненнями атлантичних повітряних мас, розвинена густа гідрографічна мережа, представлена висотна ландшафтна поясисть. Лісистість – більше 50%, поширені дубові, дубово-грабові, смереково-букові, яворові ліси, зосереджено 1400 природоохоронних об'єктів (2,8% площі), що створює сприятливі умови для оздоровчого та спортивного туризму, природоохоронні заходи: боротьба з водною ерозією, укріплення схилів, будівництво захисних споруд на гірських річках, охорона реліктових флори та фауни	Гірська система на півдні Кримського півострова, видовжена з південного заходу на північний схід на 180 км, ширина – до 60 км, у рельєфі чітко простежуються три паралельні пасма з крутими південними та пологими північними схилами: Головне, Внутрішнє, Зовнішнє, домінуючі висоти – 700–1200 м, це складчасто-брилова гірська система, що входить (як і Карпати) до складу Середземноморського (Альпійського) рухливого поясу; Кримські гори поділяються на 3 природно-географічні області: Передгір'я, головне пасмо, Південний берег Криму (ПБК), переважає помірно-континентальний клімат, на ПБК – субтропічний середземноморський (взимку – теплий та вологий); гідрографічна мережа негуста, у горах виражена висотна ландшафтна поясисть. На яйлі представлений голий, напівзадернований карст; лісистість – 32%, ліси широколисті середньоевропейські, на яйлі – лучні степи, на ПБК – збіднені середземноморські рідколісся та чагарники; дуже сприятливі умови для розвитку санаторно-курортного господарства; природоохоронні заходи: боротьба з ерозією, скорочення лісової вирубки, заліснення території, збереження ендеміків

Стисла характеристика природних комплексів Чорного та Азовського морів

Чорне море	Азовське море
Внутрішнє море Атлантичного океану, на північному сході через Керченську протоку з'єднується з Азовським морем, на південному заході протокою Босфор – з Мармуровим морем, через протоку Дарданелли – з Егейським і Середземним морями. Найбільша довжина з заходу на схід – 1150 км, з півночі на південь 580 км, площа 4203 тис. км², середня глибина – 1300 м, загальна довжина берегової лінії – 3400 м, найбільший півострів – Кримський, значно менші за нього – Тарханкутський та Керченський, острови – Березань, Джарилгач, Зміїний, Лебязий. Глибина шельфу – 110–160 м, материковий схил (від 5° до 30°) сильно розчленований, дно – плоска акумулятивна рівнина (максимальна глибина – 2211 м). Морська западина лежить в межах Альпійської складчастої області; знаходиться під впливом переважно континентального повітря, на більшій частині моря тепла волога зима та сухе спекотне літо, восени бувають смерчі, температура води знижується з глибиною, а солоність збільшується з 2‰ до 23‰, глибше 150–200 м вода “заражена” сірководнем, що спричинило відсутність життя нижче цих відміток, фауна моря бідніша за середземноморську. Переважають донні види (1700), зокрема 180 видів риб (осетер, білуга, ставрида, кефаль, та ін.), налічується 600 видів рослин, особливо численні бура-	Внутрішнє море Атлантичного океану, знаходиться у південно-східній частині України, площа – 39,1 тис. км², середня глибина – 7,4 м, максимальна – 15 м, довжина берегової лінії – 2700 км, береги переважно низинні, їх особливість – наявність наливних піщаних кіс (Арабатська стрілка, Білосарайська, Бердянська та ін.), багато лиманів, є невеликі низинні острови – Бірючий, Піщані, Черепаха; рельєф дна вирівняний, з нахилом до центру; клімат континентальний, з холодною зимою та спекотним, відносно вологим літом, температура води коливається за сезонами: взимку 0°C, влітку +25°C; солоність води на півдні – 17,6‰, на інших ділянках – до 13‰, море має значні рибні ресурси (до 80 видів): осетрові, лящ, тарань, судак, бички, оселедець, хамса, тюлька та ін., з рослин поширені зелені ті червоні водорості; море використовується як транспортний морський шлях для перевезення вантажів та пасажирів (головні порти – Бердянськ, Маріуполь), як зона курортного відпочинку та туризму; природоохоронні заходи: скорочення водозабору з річок, що впадають у море, очищення стічних промислових та побутових вод.

Чорне море	Азовське море
цистозира- та червона- філофора – водорості. Море має важливе транспортне значення (найбільший порт – Одеса, 1/3 вантажообігу), активно розвиваються санаторно-курортне господарство та туризм; природоохоронні заходи: очищення води від промислових і побутових стоків, заборона скидання у воду нафти й нафтопродуктів.	